

Vasné Tóth Kornélia, *Múltunk neves ex libris gyűjtői, Lexikon, Budapest, Kisgrafika Barátok Köre Grafikagyűjtő és Művelődési Egyesület, 2019.* 256 p.

Többarcú, sokszorosított, esetleg kis példányszámú, individuális nyomtatvány az ex libris. Történetét tekintve funkcionális értéke inspirálta létrejöttét: könyvek, könyvgyűjtemények darabjait és tulajdonosukat, tulajdonosaikat rendelte egybe. Szöveges, a birtokosra vonatkozó bejegyzések már kódexekben, ősnymtatványokban is találhatóak, amelyek a tulajdonos által élvezett szellemiek mellett az anyagiakat is egyértelműsítették. Később a használati érték megmaradása mellett – párhuzamosan avval, hogy könyvtárat, könyvgyűjteményt, főleg a könyvnyomtatás elterjedése után polgári származásúak, értelmiségiek is felépíthettek maguknak –, rajzukban az addig egyeduralgó címerábrázolások háttérbe szorultak, s helyükbe különféle kisgrafikai alkotások kerültek, amelyek vizualitása, motívumbeli változatossága a könyvjegyeket a művészetek felé vitte. A modern ex librisek általában intézményi, családi, illetve személyes tulajdont jelölhetnek. Ezekben a tulajdonosi névmegjelölés mellett tér kap(hat)nak egyéb szöveges üzenetek is, amelyek részben a könyvbarráttal, részben az ábrázolt rajzzal állnak kapcsolatban, s evvel megjelenik a művelődéstörténeti szempont is. A múlt század elejétől pedig hozzájárult mindehhez a használati funkció lazulása, az ex librisek elváltak a szövegtől s önálló gyűjteményekben saját életet kezdtek; a kollektívok egyenértékűvé váltak a könyvekkel, amelyekbe belekerültek (volna) – sok esetben el is különültek azoktól. Evvel párhuzamosan kialakult a gyűjtésükkel kapcsolatos egyesületi élet, valamint a fel-táró–értékelő szakirodalom.

A szerző több korábbi, a vonatkozó szakirodalmat gazdagító munkája után – csak említés-képpen megnevezve az *Ex libris és képkultúra* című, 2016-ban megjelent, az albumok és az is-mertetések erőnyitit ötvező kötetét – most egy életrajzi lexikont állított össze a legismertebb, 19–20. századi gyűjtőkről. Aki belefogott már ilyesmibe, foglalkozott hasonló, kézikönyv igényű ki-advány megírásával, szerkesztésével, tapasztalatból tud(hat)ja, hogy milyen buktatókat rejt többek között például a korábbi munkák helytelen, kiadványról kiadványra öröklődő évszámainak korri-gálása, a rendelkezésre álló források adatainak fogalmi és ténybeli szóródása. De ez csak az egyik problémahalmaz, mert a szócikknek igen jelentős része kimondottan ehhez a lexikonhoz készült, s nyilván szembesülni kellett az első gyűjtés nehézségeivel, bizonytalanságaival az életrajzi ada-tokban – látható, hogy több gyűjtőnek még a pontos születési és halálozási éve sem ismert –, az egykor volt gyűjtemények sorsában – együttmaradásában, felbomlásában –, s mindez nyilván befo-lyásolta az egyes szócikkterjedelmét, a számba vett gyűjtők/gyűjtemények földrajzi megoszlását is. Ugyanakkor első olvasás, első böngészés után is megállapítható, hogy a kötet egésze maga is önálló forrásértéket nyer(t), ismeretei, adatai kapcsolódó témakörű, hasonló kiadványok szócik-keibe beépülve, tudományos és népszerűsítő tanulmányok, ismertetések, cikkek hivatkozásaiban, lábjegyzeteiben továbbélve léteznek majd tovább.

A kötetben 220 szócikk olvasható. Középpontjukban – ahogy a szerző céljai közt a bevezet-őben is utal erre – az ex libris és gyűjtése áll, minden más életrajzi adat csak evvel kapcsolatban szerepel, egyéb vonatkozásokban nem törekszenek a szócikkterjedelmére. Terjedelmük különböz-őségének másik oka ebben rejlik: akinek jelentősebb, központibb szerepe volt az egyesületi mun-kában, gyűjteményének összetétele, története jobban ismert, az természetesen hosszabban szerepel. Amennyiben lehet valami biztosat tudni az egyes gyűjtemények sorsáról tulajdonosaik halála után, a szócikk azt is tartalmazza.

A szerzői bevezető többek között ismerteti az ex libris-készítés és -gyűjtés 19. század végi fel-lendülését, valamint szervezeteit; érdemes talán megjegyezni, hogy ebben az időszakban, az 1880-as évektől kezdve lendült fel Európa-szerte a képeslapküldés, valamint -gyűjtés divatja is, ami szintén a vizualitás terjedését és igényét, valamint az ipari sajtó előállító lehetőségét mint másik hajtóerőt erősítette meg. A szócikk csak lezárt életpályákat tartalmaznak, a gyűjtők közül a leg-idősebbek az 1840-es években születtek, a legfiatalabb életpálya 1956-ban kezdődött. A 20. század

elején szép számmal hódoltak ennek a hobbinak – amit az élénkülő egyesületi élet (Szent György Céh) is mutat a századforduló, a szecesszió idején. Hasonló aktivitás figyelhető meg a MEGE (Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete) megalakulásával az 1930-as évektől, illetve a KBK (Kisgrafika Barátok Köre) 1959-es létrejöttétől. A kötet időhatárának lezárását a 2017-es halálózási év jelzi. A jelen legjelentősebb gyűjtőit – köztük saját magát is – a szerző a bevezetőben említi.

Egy lexikon olvasói stratégiája többféle lehet. Az elejétől a végéig tartó, megszakítatlan olvasás azonban a legkevésbé sem, mert az (valamennyire) a szépirodalmi munkák számára van fenntartva, amelyekben a cselekmény – már ha van – folyamatossága lényeges értési szempont; az ilyen jellegű munkákat inkább valamilyen tényprobléma megoldására vagy információsorozatok megszerzése érdekében, tehát szakadozottan szokták fellapozni.

Böngészés közben talán az egyik meglepő tapasztalat – bár, miért is lenne másképp? – az, milyen tág foglalkozási körben voltak/vannak hívei az *ex libris* kedvelésének. Az még magától értetődik, hogy – maga a gyűjtés, mint tevékenység – elsősorban értelmiségi körökben népszerű, van is a kötetbe kerültek között irodalom- és művészetközeli számtalan: író és irodalomtörténész, nyelvész, nyomdász, könyvkereskedő, könyvkötő, könyvtáros, történész, jogász, tanár, mellettük a reáliák művelői: (ember- és állat-)orvosok, mérnökök, akadnak gyógyszerészek, archeobotanikus, növénynemesítő, sportoló/sportújságíró; egyházi emberek: piarista tanár, esperes-plébános. De azt talán nem gondolná a gyanútlan olvasó első pillanatban, hogy tsz-elnök, kereskedő, címfestő, katoná, könyvelő, rendőrkapitány, a legkülönbözőbb hivatalnokok, fodrász, szállodás, városi főjegyző, elektroműszerész, vasesztergályos/gépésztechnikus is hódolt ennek a szenvedélynek. A második, részletesebb olvasás már több részletet mutat. Például azt, hogy az egyik szenvedély maga után vonhatja a másikat: az *ex libris*, a bélyeg, a képeslap, az elsődleges grafika, a numizmatika vagy más kollekciók békésen megférhetnek egy helyen a tulajdonos szándéka szerint. Néha a gyűjtés összefonódik a családi élettel, azaz a kollekciók alakításában nemegyszer a férfiak mellett a feleségek is részt vesznek, számukra is készülnek jelzett lapok, esetleg egy gyűjtemény létrehozásában társulva vagy önállóan, férjüknél is nagyobb szerepük lehet. Igen tanulságos végigkövetni a gyűjtemények sorsát létrehozójuk halála után: szétszóródás és továbbörzés fokozatai között. Itt csak említeni lehet az egymással is szembeeszlő hatalmakkal kitett Weisz Imre, illetve Hillinger Oszkár sorsát, életét; gyűjteményeik különböző, de végeredményben egyaránt az ismeretlenbe hulló kálváriáját. A recenzenst pedig személyesen is érdekelné, vajon mi lett Szász Sándorné japán metszetgyűjteményének a sorsa.

Rendkívül érdekes, néha váratlan, ami az egyes szócikkekből kiderül: a szellemi élet más és más szegmenseivel foglalkozók közül ki kedvelte ezeket az apró grafikai lapokat is: Balassa József, Bélley Pál, Csaplár Ferenc, Csatai Endre, Foerk Ernő, Galambos Ferenc, Glück Frigyes, Kner Imre, Lyka Károly, Rozsnyay Kálmán, Semsey Andor, Soó Rezső, Szalay József, Szentkuty Pál, Szij Rezső, Tompos Ernő, Tüskés Tibor, Varjú Elemér. A felsoroltak mind jelentős szereplői voltak a magyar kultúrának, de hogy emellett még az *ex libris* is érdekelte őket, az – feltehetően – sokaknak meglepetést fog okozni. S csak annak alátámasztására, hogy minden mindennel összefügg, kell említeni: Dirner Gusztáv Adolf Jászai Mari diákkori pajtása volt – az utóbbi elbeszélésében –; Einczinger Ferenc – többek között – Babits Mihály egyik esztergomi barátja, helyi ügyeinek segítője; Vajda Béláné Kellner Erika pedig Kilényi Irmának, Juhász Gyula szegedi pártfogójának volt a barátnője, sorsával, deportálás utáni visszaérkezése néhány homályos pontjával a Kosztolányi Dezső levelezéséhez kapcsolódó Juhász Gyula-hagyaték hányattatásaival kapcsolatban lehet – érintőlegesen – találkozni. Mindezek persze nincsenek kapcsolatban gyűjteményünkkel – utóbbinak, a róla szóló szócikk szerint inkább csak néhány nevére szóló lapja volt –, csak segít a tulajdonosokat elhelyezni saját korukban.

A szócikkeket illusztrációk, fekete-fehér és többszínnyomású ex librisek követik. Stílusuk a szecesszióval kezdődik, a válogatás mintegy időben meghosszabbított párdarabja Horváth Hilda *Magyar ex librisek 1525–1985* című, csak illusztrációkat tartalmazó kötetének. A válogatott lapok grafikai szempontból ötletesek és kvalitatívok, talán legjobban sikerült Orosz István Soó Rezsőnek készült részkarca, amelyen egy búzakalász szemeit nagyítóval számoló tücsköt lehet látni. A kötetet gazdag – válogatott – irodalomjegyzék zárja.

Bevezetőjében a szerző megjegyzi, a kötetben sokéves kutatási eredményeit teszi közzé. A befektetés nem veszett kárba, hiánypótló munka született.

BUDA ATTILA

Eric Suire, *Les Vies de Jésus avant Renan, Éditions, réécritures, circulations entre la France et l'Europe (fin XVe–début XIXe siècle)*, Genève, Droz, 2017 (Cahiers d'Humanisme et Renaissance, 144.), 316 p.

Jésus élettörténete az egyetemes keresztény művelődéstörténet egyik meghatározó narratívája, amellyel elsősorban a teológia egyik külön ága, a krisztológia foglalkozik. Eric Suire, az Université Bordeaux-Montaigne professzora legújabb könyvét a kora újkori nyugat-európai – elsősorban francia és latin nyelvű – Jézus életének szentelt nyomtatott és kéziratok munkák jellegzetességeinek és fejlődési változásainak szentelte. A szerző érdekes megközelítésben azokat a könyvnyomtatásban megjelent, illetve részben kéziratban fennmaradt műveket veszi számba, amelyek Jézus Krisztus életét történelmi megközelítésben ábrázolták. A történelmi Jézus életét rekonstruálni kívánó új- és legújabb kori kutatások előtörténetébe vezet ez a munka, amely szigorúan meghatározott módszerek és eszközök segítségével összeállított szövegkorpusz vizsgálata alapján igyekszik válaszolni arra a kérdésre, hogy miért és milyen módon írták folyamatosan újra Jézus élettörténetét a reneszánsz és a francia forradalom közötti időszakban. A szerző alapvetően két fontos könyvtári katalógus alapján állította össze a vizsgált szövegek listáját, vagyis a *Catalogue des livres imprimés de la Bibliothèque du Roy* és Jacques Lelong *Bibliotheca sacra* című kézikönyvek és egyéb egyházi könyvtári katalógusok segítségével, amelyek adatait különféle modern könyvtári adatbázisok (BN-Opale plus, CCfr, Sudoc, Gallica, Bayerische Staatsbibliothek digital, Biblioteca Digital Hispánica stb.) segítségével pontosította. Az első 1739-ben kiadott, ma már elég elavultnak tűnő katalógus nagy előnyét abban látta, hogy annak összeállítói eleve külön típusokba osztva jelentették meg az általuk vizsgált könyvek adatait, amely korabeli megfigyelésen alapuló osztályozást a modern elektronikus könyvtári katalógusokban sajnos hiába keresnénk. Eric Suire ezek alapján 190 európai kiadású latin és francia nyelvű Jézus élettörténetével foglalkozó munkát azonosított a 15. század vége és a 19. század eleje közötti időszakból. Ezek közül 179 volt önálló kiadású munka, és 11 pedig valamilyen nagyobb kiadvány részeként jelent meg. A nyelvi kritériumok alapján a szerző elsősorban a francia nyelvű – eredeti és fordított – műveket, illetve a francia klérusra bizonyíthatóan jelentős hatást gyakorló latin nyelvű munkákat részesítette előnyben. A vizsgálat ezen módszere alapján egy jól átlátható és nyelvilag feldolgozható korpuszt állított össze Suire, viszont a kötet kétségkívül elsősorban a francia olvasók szemszögéből mutatja be a témát. A prózai munkák mellett a szerző figyelembe veszi a verses munkákat is, viszont teljesen megfelel a Krisztus életét bemutató biblikus dramatizált művekről, amelyek bizonyára szintén érdekes adalékokkal gazdagították volna az elemzéseit.

A filológiai alaposággal vizsgált művek alkotói sokat merítettek a nagy elődök munkáiból, akiknek neveivel gyakran találkozunk a könyv lapjain: az első ismert evangéliumharmóniák szerzőin (pl. Tatianus) kívül elsősorban karthauzi Szász Ludolf *Vita Christij*e, Andreas Osiander *Harmoniae evangelicae*ja vagy Jacobus de Voragine *Aranylegendája* gyakoroltak nagy hatást az utókorra. A vizsgált korszak több szempontból is igen fontos változásokat hozott a Jézus-életrajzok